

Ἡ προσθήκη τῆς φράσεως «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ» στὴν Ἁγία Ἀναφορὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

1. Στὴν Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ στὸ σημεῖο τῆς Εὐχῆς τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, ὅπου γίνεται ὁ καθαγιασμὸς τῶν Τιμίων Δώρων, κατὰ τὴν γενικῶς ἐπικρατοῦσαν σήμερα τάξιν, λέγονται τρεῖς φράσεις, ἐνῶ ὁ Λειτουργὸς ταυτοχρόνως εὐλογεῖ / σφραγίζει ἀντιστοίχως τὸν ἄρτον, τὸν οἶνον, ἀμφοτέρω.

2. Οἱ τρεῖς αὐτὲς φράσεις εἶναι οἱ ἑξῆς:

[...Καὶ παρακαλοῦμέν Σε καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν· Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά Σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα Δῶρα ταῦτα·]

α.

Διάκονος· *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν Ἅγιον Ἄρτον.*

Ἱερεύς· *Καὶ ποιήσον τὸν μὲν Ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ Σου·*

Διάκονος· *Ἀμήν.*

β.

Διάκονος· *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ Ἅγιον Ποτήριον.*

Ἱερεύς· *Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ Σου·*

Διάκονος· *Ἀμήν.*

γ.

Διάκονος· *Εὐλόγησον, δέσποτα, ἀμφοτέρω τὰ Ἅγια.*

Ἱερεύς· *Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ.*

Διάκονος· *Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.*

3. Εἶναι σαφές, ὅτι ἡ ἐπίκλησις πρὸς καθαγιασμὸν περικλείεται μόνον στὶς δύο πρῶτες φράσεις, ἐνῶ ἡ τρίτη φράσις ἀναφέρεται ἀπλῶς στὸν τρόπο τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν Δώρων, ἤτοι διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος («μεταβαλὼν»: τροπικὴ μετοχή).

4. Στὴν Θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, στὸ σημεῖο τῆς Ἐπικλήσεως, κατὰ τὴν νεωτέραν ἐπικρατήσασαν τάξιν, λέγονται ἐπίσης τρεῖς φράσεις καὶ δίδονται ταυτοχρόνως ἐπίσης τρεῖς εὐλογίες / γίνονται τρεῖς σφραγίσεις.

5. Οί φράσεις αὐτὲς εἶναι οἱ ἐξῆς:

[...Σοῦ δεόμεθα καὶ Σὲ παρακαλοῦμεν... ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμά Σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα Δῶρα ταῦτα καὶ εὐλογήσαι αὐτὰ καὶ ἀγιάσαι καὶ ἀναδειξαι.]

α.

Διάκονος· *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν Ἅγιον Ἄρτον.*

Ἱερεύς· *Τὸν μὲν Ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·*

Διάκονος· *Ἀμήν.*

β.

Διάκονος· *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ Ἅγιον Ποτήριον.*

Ἱερεύς· *Τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο αὐτὸ τὸ τίμιον Αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·*

Διάκονος· *Ἀμήν.*

γ.

Διάκονος· *Εὐλόγησον, δέσποτα, ἀμφότερα τὰ Ἅγια.*

Ἱερεύς· *Τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.*

Διάκονος· *Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.*

6. Εἶναι σαφές, ὅτι ἡ τρίτη φράσις δὲν ἔχει ἐπικλητικὸν/εὐλογητικὸν χαρακτῆρα· εἶναι ἀπλῶς συνέχεια τῆς δευτέρας εὐλογητικῆς φράσεως, ἀφορᾷ μόνον τὸ ἓνα Δῶρο καὶ δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

7. Παλαιότερα ὑπῆρχαν σὲ ὅλες τὶς Θεῖες Λειτουργίες μόνον δύο εὐλογίες κατὰ τὶς δύο ἐπικλήσεις ἀντιστοιχῶς· ἀργότερα ὅμως ἄρχισε νὰ εἰσάγεται, τελικῶς δὲ ἐπεκράτησε πλήρως, καὶ ἡ τρίτη εὐλογία, κατὰ τὸν ἱερὸν τύπον τῆς Ἁγίας Τριάδος.

8. Ἡ προσθήκη τῆς τρίτης εὐλογίας στὴν Εὐχὴ τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἦταν σχετικὰ εὐκόλος, διότι συνδυάσθηκε μὲ τὴν κεχωρισμένη πλέον ὡς τρίτη φράσις: «*Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ*».

9. Ἡ προσθήκη ὅμως τῆς τρίτης εὐλογίας στὴν Εὐχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἦταν δυσκολωτέρα, διότι ἡ τρίτη φράσις, ὅπως προαναφέραμε (§6), δὲν ἀφορᾷ καὶ τὰ δύο Δῶρα, οὔτε ἀναφέρεται στὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

10. Προκειμένου νὰ ὑπερπηδηθῇ ἡ δυσκολία, κατεβλήθη προσπάθεια ἐρασιτεχνικῶς, μὲ διάφορες αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις στὸ

κείμενο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται στὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὸν 15΄ αἰῶνα καὶ ἐξῆς.

11. Οἱ ἐπεμβάσεις αὐτὲς ἄλλοτε προσέθεταν τὴν φράσι τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «*Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἀγίῳ*» στὸ σχετικὸ σημεῖο τῆς Εὐχῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, μὲ ποικίλους συνδυασμοὺς συντάξεως, προκαλουμένης τοιοιτοτρόπως ἀνεπιτρέπτου ἀσυνταξίας· ἄλλοτε πάλιν ἐφθάναν σὲ ἀκραίες λύσεις μὲ τὴν ἀφαίρεσι ὅλου τοῦ συγκεκριμένου τμήματος τῆς Εὐχῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, δηλαδὴ τῶν τριῶν φράσεων, καὶ τὴν προσθήκη τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου.

12. Ὅμως, στὸ ἀρχικὸ κείμενο τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου δὲν ὑπῆρχε ἡ ἐπίμαχος φράσις: «*Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἀγίῳ*», πράγμα ἀποδεικνυόμενο ἀπὸ τὰ ἐξῆς:

- α.** Δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ δόκιμα χειρόγραφα.
- β.** Δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ παράλληλο τῆς Ἀλεξανδρινῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.
- γ.** Δὲν εὐοδῶνεται συντακτικῶς ἡ προσθήκη, διότι προκαλεῖ συντακτικὴ ἀνωμαλία καὶ πλεονασμὸ.
- δ.** Ἡ Ἐπίκλησις τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἔχει τέλεια καὶ ἀπληρτισμένη μορφή· τὸ νόημά της εἶναι πληρὲς καὶ ἡ προσθήκη, οὕτως ἢ ἄλλως, εἶναι περιττή.

13. Τὴν ἄτοπον αὐτὴν προσθήκη στὴν Εὐχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἶχε ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ Ὅσιος Νικόδημος Ἀγιορείτης, ὁ ὁποῖος τὴν κατέκρινε μάλιστα μὲ ἀυστηρότητα, θεωρῶν ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ

«προσθήκην τινὸς ἀμαθοῦς καὶ τολμηροῦ, ὅστις ἐναντιούμενος, ὡς φαίνεται, εἰς τοὺς Λατίνους, ἐπήρε τὰ λόγια ταῦτα ἀπὸ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τὰ ἔβαλεν εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ Βασιλείου· ὅθεν οὐδὲ εἰς τὰς παλαιὰς χειρογράφους Λειτουργίας ταῦτα εὐρίσκονται, ὡς ἡμεῖς ἐρευνήσαμεν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν σύνταξιν ἔχουν ἐκεῖ τόπον τὰ τοιαῦτα λόγια».

(Σχόλια στὸν 10΄ Ἱερὸ Κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Τοπικῆς Συνόδου, Ἱερὸν Πηδάλιον, σελ. 428, ὑποσημ. 3).

14. Τὸ θέμα τῆς προσθήκης «*Μεταβαλὼν...*» στὴν Εὐχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἀντιμετωπίσθηκε ὀρθῶς καὶ ἀποδοκιμάσθηκε, ὡς

προσθήκη τολμηρὰ καὶ συντακτικῶς ἀδόκιμος, ἀπὸ τὶς διάφορες κατὰ καιροῦς λειτουργικὲς ἐκδόσεις:

α. Γ. Πρωτοψαλτίδου, Αἱ Θεῖαι Λειτουργίαι, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1858, β' ἐκδοσις 1875, σελ. 133.

β. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, ἐπιμελεία Πρωτοπρεσβυτέρου Ν.Π. Παπαδοπούλου, ἐκδοσις Μ. Σαλιβέρου, ἐν Ἀθήναις 1927, σελ. 64.

γ. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σπουδῆ καὶ ἐπιστασία Ἀρχιμανδρίτου Σπυρίδωνος Ζερβοῦ, Βενετία 1862.

15. Τελικὸν συμπέρασμα: στὴν Ἐπίκλησι τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ προστίθεται ἡ φράσις τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «*Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ*», ὡς μὴ ἀναγκαία, ὡς μὴ συντακτικῶς δόκιμος, ὡς πλεονασμός, ὡς αὐθαίρετος ἐπέμβασις σὲ ἓνα κείμενο φιλολογικὰ δοκιμώτατο καὶ ὡς μὴ μαρτυρουμένη ἀπὸ τὴν χειρόγραφο παράδοσι.

16. Παραπέμπουμε στὰ ἐξῆς ἐνδεικτικὰ κείμενα, ὡς καὶ σὲ δόκιμες ἐκδόσεις τῆς ὀρθῆς μορφῆς τῆς Ἐπικλήσεως τοῦ Μεγάλου Βασιλείου:

α) Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, τ. Δ' (301-400), σελ. 64-68, § 330, Θεσσαλονίκη 1982.

β) Ἰωάννου Φουντούλη, Ἀπαντήσεις σὲ Λειτουργικὰς, Κανονικὰς καὶ ἄλλας Ἀπορίας, §§ 480 καὶ 481, περιοδ. «Ἐφημέριος», α. 15.3.1989, σελ. 87 καὶ 91, β. 1/15.ε.1989, σελ. 14 καὶ γ. 1/15.5.1989, σελ. 137-138.

γ) Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Βυζαντινὰ Θεῖα Λειτουργία Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Κείμενα Λειτουργικῆς 12, σελ. 48-49, Θεσσαλονίκη 1976.

δ) Ὁσίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Ἱερὸν Πηδάλιον, σελ. 428, ὑποσημ. 3 (Ἱερὸς Κανὼν ΙΘ' τῆς ἐν Λαοδικεῖα Τοπικῆς Συνόδου).

ε) Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις Κώδικας, Ἀθήναι 1935, σελ. 183-184.

ς) Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σπουδῆ καὶ ἐπιστασία Ἀρχιμανδρίτου Σπυρίδωνος Ζερβοῦ, Βενετία 1862, σελ. 90-91.

ζ) Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, ἐπιμελεία Πρωτοπρεσβυτέρου Παν. Παπαδοπούλου, σελ. 64, ἐν Ἀθήναις 1927.

η) Ἱερατικὸν (Β'), ἐκδοσις Ἱεράς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὅρος 1992, σελ. 120-121.

